

การเรียนรู้ทางการเมือง ความหมาย ทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง

ในการที่เราจะศึกษาเรื่องการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) ก่อนอื่นควรจะศึกษาถึงความหมายของคำ ทฤษฎีและแนวความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งในบทนี้จะได้กล่าวถึงความหมายของการเรียนรู้ทางการเมืองในแง่ต่าง ๆ วัฒนธรรมทางการเมืองและการเรียนรู้ทางการเมือง รวมไปถึงเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง

เนื่องจากคำว่า การเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) เป็นคำที่ใหม่ยังไม่มีการใช้กันอย่างแพร่หลายนัก ดังนั้นนักรัฐศาสตร์ของไทยจึงได้ใช้คำนี้ในภาษาไทยที่ไม่เหมือนกัน เช่น การอบรมและชักจูงประชาชนให้เข้าไปสู่ระบบการเมือง¹ การเรียนรู้ทางการเมือง² การให้ความรู้ในทางการเมือง³ นอกจากนี้ยังมีอีกหลายท่านที่ได้ใช้ศัพท์คำนี้เป็นภาษาไทย คำอื่นนอกจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และในเวลาเดียวกันก็มีหลายท่านที่ใช้ทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า political socialization แทนคำไทย

¹ อรรถพ พงษ์วาท, "การศึกษากับการเมือง," วารสารสังคมศาสตร์ 11 (มกราคม 2517) : 112.

² กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 113.

³ วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น, "การให้ความรู้ทางการเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ," รัฐศาสตร์สาร 3 (สิงหาคม 2519) : 32

ไปก็มี¹ ผู้ศึกษาได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าคำว่า "การเรียนรู้ทางการเมือง" เป็นคำที่สั้น และกระชับดี จึงได้เลือกใช้คำนี้

ความหมายและกระบวนการของการเรียนรู้ทางการเมือง

นักรัฐศาสตร์หลายท่านได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) เอาไว้มากมาย เช่น Gabriel Almond และ Bingham G. Powell, Jr. ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมืองหมายถึง "กระบวนการที่นำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน"² นั่นก็หมายถึงว่า การเรียนรู้ทางการเมืองจะต้องเป็นกระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือรักษาวัฒนธรรมทางการเมืองเอาไว้³

¹คำว่า political socialization นี้ มีคำภาษาไทยใช้หลายคำ นักภาษาศาสตร์ของไทยบางท่านได้บัญญัติศัพท์ไว้ว่า "สังคมประกิตทางการเมือง," เรื่องเดียวกัน, หน้า 49., "การรับรู้หรือชักเเลดทางการเมือง" ซึ่งใช้โดย สุระพาสน์ ทัทภมมาน, "ทัศนคติทางการเมืองของนายทหารชั้นนายพันของกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาด้านจิตวิทยาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 50., แต่อุษณีย์ ฉัตรานนท์ ใช้ทับศัพท์ว่า political socialization อุษณีย์ ฉัตรานนท์, "แนวทางการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการ political socialization รัฐศาสตร์นิเทศ 9 (มกราคม - มีนาคม 2517) : 8

²Gabriel Almond and Bingham G. Powell, Jr., Comparative Politics : A Developmental Approach (Boston : Little Brown, 1966), pp. 64 - 72. อ้างใน สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง," ใน วรรณไวทยากร (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 10.

³เรื่องเดียวกัน

อูษณีย์ ฉัตรานนท์ กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึง "การศึกษากระบวนการในการสร้างและค่อย ๆ พัฒนา เปลี่ยนแปลงแนวโน้ม ทศนคติ ค่านิยม และความเชื่อถือของบุคคลตั้งแต่ในวัยเด็ก เมื่อเริ่มก้าวเข้ามามีบทบาทในสังคมจนกระทั่งเจริญวัย"¹

ส่วน Jarol B. Manheim ให้ความหมายของการเรียนรู้ทางการเมืองว่าเป็น "กระบวนการได้ความรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการเมือง"² คือเป็นการเรียนรู้ถึงสิ่งที่ตกทอดทางสังคม ซึ่งเริ่มตั้งแต่ระยะเริ่มต้นในครอบครัว และต่อเนื่องมาในสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันทางศาสนา โรงเรียน กลุ่มทำงาน (work groups) สมาคมอาสาสมัคร (voluntary associations) สื่อมวลชน พรรคการเมือง หรือสถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล³ นั่นก็คือ การเรียนรู้ทางการเมืองจะต้องมีขั้นตอนเป็นกระบวนการและจะมีติดต่อกันตั้งแต่เกิดถึงตาย โดยไม่มีการขาดตอน

การเรียนรู้ทางการเมืองนี้ ส่วนหนึ่งจะเป็นเรื่องของระบบการศึกษาและบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำ จะมีทศนคติ ค่านิยม และบุคลิกเป็นอย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับ

¹ อูษณีย์ ฉัตรานนท์, "แนวทางการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการ political socialization," 9 (มกราคม - มีนาคม 2517) : 8.

² Jarol B. Manheim, The Politics Within : A Primer in Political Attitudes and Behavior (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1975), p. 48. อ้างใน วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น, "การให้ความรู้ทางการเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ," รัฐศาสตร์สาร 3 (สิงหาคม 2519) : 50.

³ Victor H. Wiseman, Politics in Every Day Life (Oxford : Black Well, 1966), p. 64.

นโยบายการศึกษาว่ามีอยู่อย่างไร¹ เพราะฉะนั้นถ้านโยบายทางการศึกษามุ่งไปในทางใ
 การเรียนรู้ของบุคคลก็จะมุ่งไปในทางนั้นด้วย

จากที่ไต่ถามมาแล้วว่า การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการและเป็น
 แบบแผนอันหนึ่งของการศึกษา เป็นการสร้างและพัฒนาแนวโน้มและแนวความคิดของบุคคล
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชน ให้มีความเชื่อถือและยึดมั่นในค่านิยม ทัศนคติ และ
 แบบแผนของสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง
 นี้จะมีตั้งแต่วัยเด็กจนวัยชรา เพราะในทุก ๆ ชั้นที่สังคมมนุษย์เข้าไปมีส่วนพัวพันด้วย จะ
 มีส่วนเปลี่ยนแปลงกำหนด สร้างและพัฒนาพฤติกรรม แนวความคิด ค่านิยม ทัศนคติ และ
 แนวโน้มของสังคมนั้น ๆ²

สำหรับ Michael Rush และ Phillip Athoff ได้ให้ความหมายของ
 การเรียนรู้ทางการเมืองเอาไว้ว่าเป็น

กระบวนการที่ปัจเจกบุคคลรู้จักว่าตนอยู่ในระบบการศึกษาและทำให้เกิด
 ความสำเนียง (perception) หรือปฏิกิริยา (reaction) ต่อ
 ปรากฏการณ์ทางการเมือง (political phenomena) กระบวนการ
 อันนี้เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
 (economic social and cultural environment) ของสังคม
 ที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ และบังเกิดจากกระบวนการปะทะสังสนัน

¹ David E. Apter, The politics of Modernization

(Chicago : The University of Chicago Press, 1965), p. 145

อ้างใน สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง," ใน วรรณไวทยาการ,
 หน้า 20

² อุษณีย์ ฉัตรานนท์, "แนวทางการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการ political
 socialization" : 8.

(interaction) ของบุคลิกภาพ และประสพการณ์ของปัจเจก
 บุคคลนั้นอีกด้วย¹

บุคคลใดจะมีการเรียนรู้ทางการเมืองจะต้องได้รับการถ่ายทอดผ่านตัวกลาง
 อื่นที่หนึ่ง นั่นคือ ตัวผู้ให้ หรือเอเจนต์ (agents or socializer) ซึ่งแยกได้
 เป็นหลายประเภท เช่น เอเจนต์ที่เป็นบุคคลที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด คือ
 ครอบครัว เช่น พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง เอเจนต์ที่เป็นสถาบัน (institutional)
 เช่น โรงเรียน สถาบันการศึกษาชั้นสูง สถาบันกองทัพ พรรคการเมือง หรือสถาบัน
 สื่อสารมวลชนต่าง ๆ²

วัฒนธรรมทางการเมืองกับการเรียนรู้ทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมือง ได้แก่ค่านิยมของคนที่เกี่ยวข้องกับการเมือง หรือสิ่งที่
 ใกล้ชิดกับการเมือง³ คำว่า "การเมือง" ในที่นี้ ในความหมายที่แคบและเห็นได้ชัด
 ก็คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง เช่น รัฐธรรมนูญ สภา ฯลฯ ส่วนในความ
 หมายถึงกว้างคือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับอำนาจโดยทั่ว ๆ ไป และคำว่า วัฒนธรรมทางการเมือง

1

Michael Rush and Phillip Athoff, Introduction to
 Political Sociology (London : Western Printing Service
 Press, Ltd., p. 16. อ้างใน สมบัติ วงศ์ศรีรัตน์, "การศึกษาวัฒนธรรม
 ทางการเมือง และพื้นฐานบางแง่ของวัฒนธรรมการเมืองไทย," ใน การพัฒนาการ
เมืองไทย, ลิขิต ธีรเวคิน, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2519), หน้า
 289.

²วิสุทธิ โปธิ์แทน, "การให้ความรู้ทางการเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมในทาง
 การเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ;" : 51 - 52.

³กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า 39.

นี้ Almond และ Powell ได้แยกแยะความหมายเอาไว้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยบอกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นผลของความรู้สึก หรือการอบรมที่แต่ละคนได้รับ ซึ่งจะทำให้ การกระทำของคนแต่ละคนนั้น มีความหมายและจะเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ที่อาจ เห็นได้ไม่ชัด (subject realm) ซึ่งจะประกอบไปด้วย

1. ความรู้ถึงวัตถุทางการเมืองและความเชื่อทางการเมือง (Cognitive orientation)
2. ความรู้สึกที่มีต่อวัตถุหรือองค์การทางการเมือง (affective orientations)
3. ความคิดเห็นต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุทางการเมือง (evaluative orientations)¹

พฤติกรรมในทางการเมืองของบุคคลใดที่แสดงออกมาซึ่งเหมือนกัน หรือต่าง กับบุคคลอื่น ผู้นำของแต่ละประเทศ ซึ่งมีพฤติกรรมในทางการเมืองที่แตกต่างกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ (socialization process) ที่เหมือนกันหรือต่างกันทั้งสิ้น

ทุก ๆ สังคมจะมีแบบแผนและค่านิยมในทางสังคมแตกต่างกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนคติหรือค่านิยมในทางการเมืองจะหว่างคนในสังคมเสรีประชาธิปไตย กับสังคมในค่ายคอมมิวนิสต์ ย่อมจะมีแบบแผนและค่านิยมในทางสังคมที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด หรือแม้แต่ประเทศในค่ายประชาธิปไตยด้วยกันเอง ก็ยังมีแบบแผนและค่านิยมในทางสังคมที่ไม่เหมือนกันอีกด้วย

การแสดงออกของบุคคลในสังคม ซึ่งเราเรียกว่า พฤติกรรม จะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงแนวทางปฏิบัติของบุคคลในสังคมนั้น ๆ และสิ่งที่กำหนดพฤติกรรม หรือแรงผลักดัน

1

Almond and Powell, Jr., Comparative Politics : A Developmental Approach, p. 40.

ให้คนประพฤติแสดงออกในสิ่งหนึ่งสิ่งใด และจะประพฤติปฏิบัติอย่างไร เป็นไปในทางทิศใด คือค่านิยมของบุคคลนั้น ๆ ทั้งนี้ เพราะค่านิยมของสังคม หมายถึงสิ่งที่คนสนใจสิ่งที่คนปรารถนาจะได้ หรือปรารถนาจะเป็นหรือกลับกลายมาเป็นสิ่งที่คนถือว่าเป็นสิ่งบังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนยกย่องและมีความสุขที่จะได้เห็น ได้ฟัง และเป็นเจ้าของ หรืออีกนัยหนึ่ง ค่านิยมทางสังคมเป็นวิถีของการจัดรูป ความประพฤติที่มีความหมายต่อบุคคลและเป็นแบบฉบับความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือในการปฏิบัติตัวของคนในสังคม¹ ดังนั้น การที่เราทราบค่านิยมของคนในสังคมใด ก็จะทำให้เราทราบพฤติกรรมของบุคคลในสังคมนั้น ๆ

การที่เราจะเข้าใจแบบแผน ค่านิยม ของคนในสังคมใด ๆ นั้น เรามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมทางการเมือง (political culture) ของสังคมนั้น ๆ เสียก่อน และปัจจัยที่มีผลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองที่สำคัญคือ ค่านิยมและความเชื่อถือ ซึ่งค่านิยมและความเชื่อถือ อันมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชาวไทยได้รับอิทธิพลมาจากระบบศักดินาในอดีต จากคำสอนในพระพุทธศาสนา และระบบการเกษตรกรรม² ทั้งนี้ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ กล่าวว่ "วัฒนธรรมทางการเมือง คือผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมในหลายระดับ และได้รับอิทธิพลมาจากหลาย ๆ หน่วย (agents) ทางสังคม"³

¹ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (นครหลวง : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, 2515), หน้า 88.

²กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาการเมือง," ใน วรรณไวทยากร (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 42.

³Preecha Hongkraislers, "Political Culture : Its Nature and Significance," The Journal of Social Sciences XI(October 1974) : 84.

สำหรับค่านิยมและความเชื่อถือที่มีความสำคัญต่อวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยนั้น ได้แก่ ความสนใจ (interest) ความพึงใจ (pleasure) ความชอบ (likes) ความนิยม (preference) หน้าที่ (duties) ทัณฑ์ (moral obligations) ความปรารถนา (desires) ความอยาก (wants) ความดึงดูด (attractions) หรือความรู้สึกอื่น ๆ ซึ่งมนุษย์เชื่อและยึดถือเอาไว้เป็นแนวทางสำหรับการเลือก ถ้าจะว่าไปแล้วค่านิยมของบุคคลก็มองได้จากพฤติกรรมของบุคคลที่เลือกประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ นานา ซึ่งถ้าถกกันโดยสรุป ค่านิยม คือแนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ปรารถนา ซึ่งมีอิทธิพลในการเลือกประพฤติปฏิบัติของมนุษย์¹

เหตุผลที่เราจำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ในทางการเมืองของมนุษย์ในสังคมก็เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และวัฒนธรรมสามารถที่จะถ่ายทอดการศึกษาเล่าเรียน หรือการมีความสัมพันธ์ต่อกันในสังคม

สังคม (society) ในที่นี้หมายถึงภาวะที่คนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เข้ามาอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์อันเป็นพฤติกรรมซึ่งกันและกัน และเกี่ยวข้องกันเป็นระบบ และ

¹ Robin M. William, Jr., Encyclopedic of Social Science, อ้างใน ปราโมทย์ นาครทรรพ, "ค่านิยมของผู้นำกับการพัฒนา," ใน วรรณไวทยากร (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 74.

² Preecha Hon&krailers, "Political Culture : Its Nature and Significance" : p. 77.

จากการที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะที่เป็นสังคมนี้เอง ที่ก่อให้เกิด "วัฒนธรรม" (culture) ขึ้นมา¹

ดังนั้น สังคมกับวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไปเสมอ ซึ่งเราจะคงทำการศึกษาไปพร้อม ๆ กัน เพราะการศึกษาสังคมมนุษย์เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาจากแง่มุมของสังคม เช่น เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม จะเข้ามามีส่วนร่วมสำคัญในฐานะที่เป็น "ปัจจัย" อันหนึ่งที่มีผลต่อสิ่งเหล่านี้ด้วยเสมอ² และตัววัฒนธรรมนี้เองที่จะเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ ในทางสังคม ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่เหมือนกันในแต่ละท้องถิ่น

ในการแสดงออกของพฤติกรรมทางการเมืองของสังคมใด ๆ ก็ตามจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ อันเป็นส่วนประกอบของระบบการเมืองก็จริงอยู่ แต่แบบแผนวิถีชีวิตของคนในระบบการเมือง เช่น ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนทัศนคติต่าง ๆ ของคนในระบบการเมืองนั้น ๆ สำคัญกว่าส่วนประกอบอื่น ๆ ในระบบการเมือง³

วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม (social heritage) ที่มนุษย์ได้สะสมขึ้นไว้ และถือเป็นวิถีชีวิตในการครอบตน เป็นพฤติกรรมที่มนุษย์ได้กำหนดมาแต่ในอดีต และได้ตกทอดมาเป็นสมบัติมนุษย์ในปัจจุบัน โดยเอามาใช้เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต ซึ่งหมายถึงว่าวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมแห่งชีวิตมนุษย์ลงไปว่า คนจะต้องทำอะไร

¹ สมบัติ วงศ์ศรีรัตน์, "การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองและพื้นฐานบางแง่ของวัฒนธรรมการเมืองไทย," ใน ลิขิต ชีวเวคิน หน้า 264.

² พุท ธักค์เกษยณรงค์, สังคมศาสตร์ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515), หน้า 12.

³ สมบัติ วงศ์ศรีรัตน์, "การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองและพื้นฐานบางแง่ของวัฒนธรรมการเมืองไทย," หน้า 255.

คิดอะไร รู้สึกอย่างไร และอะไรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดในชีวิตที่สังคมนั้นยอมรับนับถือ¹

ผู้ปกครองประเทศและประชาชนในแต่ละสังคมจะมีแบบแผน พฤติกรรมของตนเอง แต่ในเวลาเดียวกันวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศหนึ่งอาจเหมือนกับอีกประเทศหนึ่งได้ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองบางอย่างมีการลอกเลียนแบบมาใช้ได้ นอกจากนี้แล้ว วัฒนธรรมยังมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยได้อีกด้วย

วัฒนธรรมทางการเมืองและอุดมการณ์ทางการเมืองของประเทศที่กำลังพัฒนามักจะเป็นวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยม (authoritarianism) ซึ่งได้ฝังรากลึกลงไปเป็นเวลานาน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ใ้ปกครองของวัฒนธรรมแบบนี้ออกมาในรูปสายการบังคับบัญชาที่เน้นเรื่องอำนาจของผู้ปกครองซึ่งต้องอยู่เหนือผู้ใ้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยซึ่งได้รับวัฒนธรรมแบบนี้มาเป็นเวลานาน ตั้งแต่สมัยที่มีการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งอำนาจอยู่ที่พระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว ซึ่งยังผลให้คนไทยไม่มีความคิดที่จะได้เห็นการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์ และทำให้คนไทยยึดถือหลัก "คนสำคัญกว่าหลักการ"²

วัฒนธรรมทางการเมืองที่บุคคลในประเทศต่าง ๆ ได้รับและผ่านกระบวนการเรียนรู้ (socialization process) ขึ้นคนต่าง ๆ มาแล้วจะส่งผลผลิตโดยตรงไปสู่ระบบการเมืองของประเทศนั้น ๆ แต่วัฒนธรรมทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นแบบเกื้อกูล

¹ อุทัย หิรัญโต, "อิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อพฤติกรรมบริหารในวงราชการไทย," วารสารธรรมศาสตร์ 7 (มกราคม 2513) : 74.

² ปริญญา อุดมทรัพย์, "วิเคราะห์บทบาททางการเมืองของทหารในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514), หน้า ๓๖.

ลัทธิประชาธิปไตย หรือสนับสนุนลัทธิอื่นใดที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย ล้วนเป็นผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้หลายระดับ หลายขั้นตอน และจากหลายสถาบัน แต่สถาบันใดองค์การใด ในระดับใด จะมีอิทธิพลมากกว่ากันนั้นต้องแล้วแต่ประวัติความเป็นมาของชาติ และความยาวนานของระบบและค่านิยมที่ได้กั้นมา ความต่อเนื่องหรือการขาดตอนของชาติ ประสิทธิภาพของระบบการศึกษา ระบบครอบครัว และการอบรมบุตร รวมทั้งอิทธิพลภายนอกที่มีผลต่อสังคมนั้นด้วย¹ เพราะฉะนั้นการที่เราจะศึกษาระบบการเมืองของประเทศใด การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

วัฒนธรรมทางการเมืองของทหารไทย ซึ่งเคยโค่นมาภายใต้การครอบงำของระบอบวินัย ทำให้มีวัฒนธรรมที่นิยมใช้อำนาจ เราจะเห็นได้ถึงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำมาตยานิยม ของทหารโค่นจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งเป็นการปกครองในแบบสายการบังคับบัญชา มีการยอมรับความล้าค้ำขั้นที่แน่นอน ความสัมพันธ์แบบนั้นทำให้สังคมไทยเป็นสังคมสั่งการ (ordering society)² ผู้ปกครองจะมีอำนาจเหนือผู้ถูกปกครองอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งความสัมพันธ์ของการปกครองแบบนี้ ได้ปรากฏออกมาในรูปของการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (absolute monarchy) และในระบบราชการทุกวันนี้ การปฏิบัติเช่นนั้นเป็นลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย และเป็นลักษณะที่เข้ากันได้กับการปกครองแบบทหารที่ย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของการเชื่อฟังคำสั่งผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัด และต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยทหารอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้³

¹ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า 44 - 45 .

² Fred W. Riggs, "A Model for the Study of Thai Society," Thai Journal of Public Administration 1 (April 1961) : 21.

³ ปริญญา อุดมทรัพย์, "วิเคราะห์บทบาททางการเมืองของทหารในประเทศไทย," หน้า 49.

อีกประการหนึ่งผู้ที่อยู่ใต้ปกครองจะต้องฟังคำสั่งและจะต้องปฏิบัติตามผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัด ควบเหตุที่กลุ่มข้าราชการเป็นกลุ่มที่ใช้อำนาจและประชาชนต่างยอมรับอำนาจของข้าราชการทั้งนั้น เมื่อกลุ่มข้าราชการ (โดยเฉพาะกลุ่มทหาร) เข้าไปมีอำนาจในทางการเมือง ประชาชนก็เลยยอมรับอำนาจของข้าราชการการเมืองนั้นไป ควบ

ศาสนาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เพราะเป็นแบบแผนของความประพฤติ ดังนั้นอิทธิพลของศาสนาจึงมีผลต่อพฤติกรรมของคนที่มีต่อศาสนานั้น ๆ เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นอิทธิพลของศาสนาที่เป็นผลอย่างหนึ่งที่กำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย จากการที่คนไทยส่วนใหญ่เข้าใจหลักการหรือคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างผิวเผิน ไม่ลึกซึ้ง เช่นการที่ศาสนาพุทธย้ำถึงความสำคัญของบุคคลแต่ละคน ใครทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว คนไทยส่วนใหญ่แปลเอาว่า ตนเองไม่ควรเข้าไปผูกพันกับเรื่องของคนอื่น ผลสะท้อนในทางการเมือง คือ คนไทยไม่กระตือรือร้นต่อการใช้อำนาจในการยึดอำนาจของทหาร การเข้ามามีอำนาจในทางการเมืองไม่ว่าโดยเลือกตั้ง หรือยึดอำนาจจึงกลายเป็นเรื่องบุญกรรมหรืออำนาจวาสนาของแต่ละบุคคลไป

ความเชื่อจากพุทธศาสนานี้ มีอิทธิพลเหมือนคนไทยอยู่มาก โดยเฉพาะชาวชนบทนั้น เชื่อกันอย่างแน่นแฟ้นว่า ชาติปัจจุบันของตน คือผลของกรรมที่สร้างสมเอาไว้ทั้งดีและชั่วทั้งในภพนี้และภพก่อน และตนจะต้องได้รับผลของการกระทำของตนที่ทำไว้ ไม่ว่าจะเป็นชาติหน้าหรือชาตินี้ก็ตาม เพราะฉะนั้น แม้จะถูกรังแกในเรื่องต่าง ๆ ก็มักจะยอม และให้เหตุผลของการยอมว่า เป็นเรื่องของใครทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

บาปกรรมย่อมตามสนองผู้กระทำชั่วเอง ซึ่งความคิดอันน้อยย่ำว่าแต่ชาวชนบทเลย แม้แต่นายทหารอากาศชั้นผู้ใหญ่ของไทยก็มีความคิดเช่นนั้นเหมือนกัน ตอนที่พลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ เดินทางไปฝึกงานในกองทัพอากาศ ในหลายเมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จากการที่ได้เห็นสภาพความโหดร้าย การรูดของการต่อสู้ระหว่างทหารญี่ปุ่นกับทหารอังกฤษ โดยบรรยายไว้ในการเดินทางครั้งนั้นว่า "ข้าพเจ้าเห็นแล้วแสนเศร้าใจ แม้ว่าจะเป็นทหาร แต่เมื่อผ่านไปไคส์เบิร์ก ๓ ชั่วโมง ก็เลยทำให้จิตใจคอยค้ำขึ้น โดยนำเอาคำของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้ามาครองจิตใจ และนึกถึงกรรมซึ่งเกิดขึ้นแก่ละบุคคล ใครทำกรรมก็ไคส์เบิร์ก ใครทำกรรมชั่วไว้ ผู้นั้นก็จะได้รับกรรมสนองไม่ช้าก็เร็ว"²

นอกจากนี้แล้วคำสอนในทางพุทธศาสนายังเป็นปัจจัยอันหนึ่งที่สร้างนิสัยบุคคลให้เฉยเมยต่อการเมือง (apathy) โดยมากคนไทยไม่สนใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และขาดการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) คนไทยมักจะคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องของบุคคลบางกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบต่อบ้านเมืองเท่านั้น จึงทำให้ขาดความสนใจที่จะร่วมรับผิดชอบต่อบ้านเมือง และทำให้ขาดความสนใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง เขามักจะคิดถึงตัวเอง (individualist) มีความรักอิสระ (freedom loving) ความคิดดังกล่าวนี้ เมื่อผสมผสานกับความเฉยเมยของคนไทยแล้ว ก็ให้เกิดความนิ่งเฉยไม่กระตือรือร้นไม่สะทกสะท้าน หรือเสียอกเสียใจ เมื่อมีการยึดอำนาจหรือเปลี่ยนแปลงการปกครอง คนไทยโดยทั่วไปจะไม่รู้สึกสูญเสียอิสรภาพหรือเสรีภาพแต่อย่างใด ทุกครั้งที่มีการยึดอำนาจเกิดขึ้น คนไทยจะรู้สึกเฉย ๆ เพราะเขายังสามารถ

¹วิลเลียม เกลาสเนอร์, "พุทธศาสนาตามแบบชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ," ใน สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, สุลักษณ์ ศิวรักษ์, แปลสุเทพ สุนทรเกษม, บรรณาธิการ (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2511), หน้า 172 - 183.

²ทวี จุลทรัพย์, ชาติอยู่เหนือสิ่งใด, ซึ่งมีที่ความจำเพาะพลอากาศเอก ทวี จุลทรัพย์ (กรุงเทพฯ : บริษัทวารุณีการพิมพ์จำกัด, 2517), หน้า 34 - 35.

ประกอบกิจการงานได้ตามปกติโดยไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับการเมือง จึงไม่สนใจว่าใครจะเข้ามา มีอำนาจหรือไม่สนใจว่าคนจะเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างไร

เมื่อเป็นเช่นนี้ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยการยึดอำนาจที่เกิดขึ้นทุก ครั้ง ประชาชนที่เป็นเจ้าของประเทศอย่างแท้จริงหาได้มีส่วนร่วมด้วยไม่ เป็นการแย่งชิง อำนาจกันเอง ระหว่างกลุ่มข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกลุ่มทหารนั่นเอง แม้แต่การ ปฏิบัติการครั้งยิ่งใหญ่ของไทยที่ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญ ถ้าวิเคราะห์ คุโดยละเอียดแล้วจะพบว่าสาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าว ไม่ได้มี สาเหตุมาจากการเรียกร้องของคนไทยส่วนใหญ่เลย และในเวลาเดียวกันคณะราษฎรได้ กระทำลงไปในขณะที่คนไทยยังมีความเฉยเมยทางการเมืองอยู่ ซึ่งเราจะเห็นได้จากการ ที่คณะราษฎรต้องโฆษณาปลุกปั่นและสร้างภาพพจน์ให้คนคล้อยตามเพื่อจะได้ให้ความร่วมมือ ด้วย

ทุกครั้งที่มีการยึดอำนาจ ประชาชนมักจะถูกแอบอ้าง เสมอว่าเป็นผู้เรียกร้อง หรือทำลงไปเพื่อความสงบสุขของประชาชนทั้งสิ้น แต่ไม่เคยมีหลักฐานอะไรเป็นเครื่องชี้ ว่าประชาชนเข้ามามีส่วนในการยึดอำนาจด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ประชาชนคนไทยทั่วไปจึงไม่รู้ สึกหวงแหนอำนาจของตนแต่อย่างใด

จากการที่คนไทยมีนิสัยยอมรับอำนาจของผู้มีอำนาจและการขาดประชาธิปไตยใน ทางการเมืองทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย ไม่เป็นไปในทางที่สอดคล้องหรือ เป็นรากฐานที่จะทำให้ประชาธิปไตยเกิดขึ้นได้ด้วยดีเท่าที่ควร เพราะการปกครองใน ระบบประชาธิปไตยต้องการวัฒนธรรมทางการเมืองของการเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง ของประชาชน

ที่จริงแล้วประชาธิปไตยไม่ใช่กระบวนการทางเทคนิค (technical process) หากเป็นวิถีชีวิตของคน (way of life) แต่ประชาธิปไตยของไทยเป็นกระบวนการ

ทางเทคนิค ไม่ใช่วิถีชีวิต จึงเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มทหารหลาย ๆ กลุ่ม หมุนเวียนกันเข้ามาคุมอำนาจทางการเมืองต่อไปอย่างราบรื่น¹

การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอน ในขั้นตอนการที่คนในสังคมสามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น เขากับผู้อื่นในสังคมได้ และการที่สิ่งต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อกันในสังคม หลอหล่อมคนในสังคมให้มีบุคลิกภาพต่าง ๆ ภายนอก² กระบวนการเรียนรู้นี้เป็นกระบวนการที่ทำให้คนในสังคมได้เรียนรู้ทักษะ การศึกษา แบบแผน แนวทางทั่ว ๆ ไป และทำให้คนในสังคมสามารถที่จะใช้ชีวิตเข้าร่วมกับคนอื่นในสังคมได้อย่างปกติ กระบวนการนี้เกิดขึ้นตลอดชีวิตของคนตราบไคที่ยังอยู่ในสภาพแวดล้อมของสังคมมนุษย์ และกระบวนการนี้เองเป็นตัวกลางเชื่อมโยงวัฒนธรรมกับมนุษย์ เพราะกระบวนการนี้ได้ดึงเอาวัฒนธรรมเข้าไปมีส่วนอย่างมากมาต่อพฤติกรรมมนุษย์ (human behavior) ในสังคม และกระบวนการอันนี้เองคือกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม³ (socialization process)

เพื่อจะให้มองเห็นภาพพจน์ของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองให้ชัดเจนยิ่งขึ้นผู้เขียนขอเสนอรูปแบบจำลอง (model) ของ Rush และ Athoff เกี่ยวกับกระบวนการที่เกิดขึ้นกับบุคคลในสังคมต่าง ๆ ดังแผนภาพ ในรูปที่ 1 จากแผนภาพในรูปที่ 1 นี้ เราจะพบว่าบุคคลแต่ละคนในสังคม (ในภาพคือ ตัวบุคคล) จะถูก

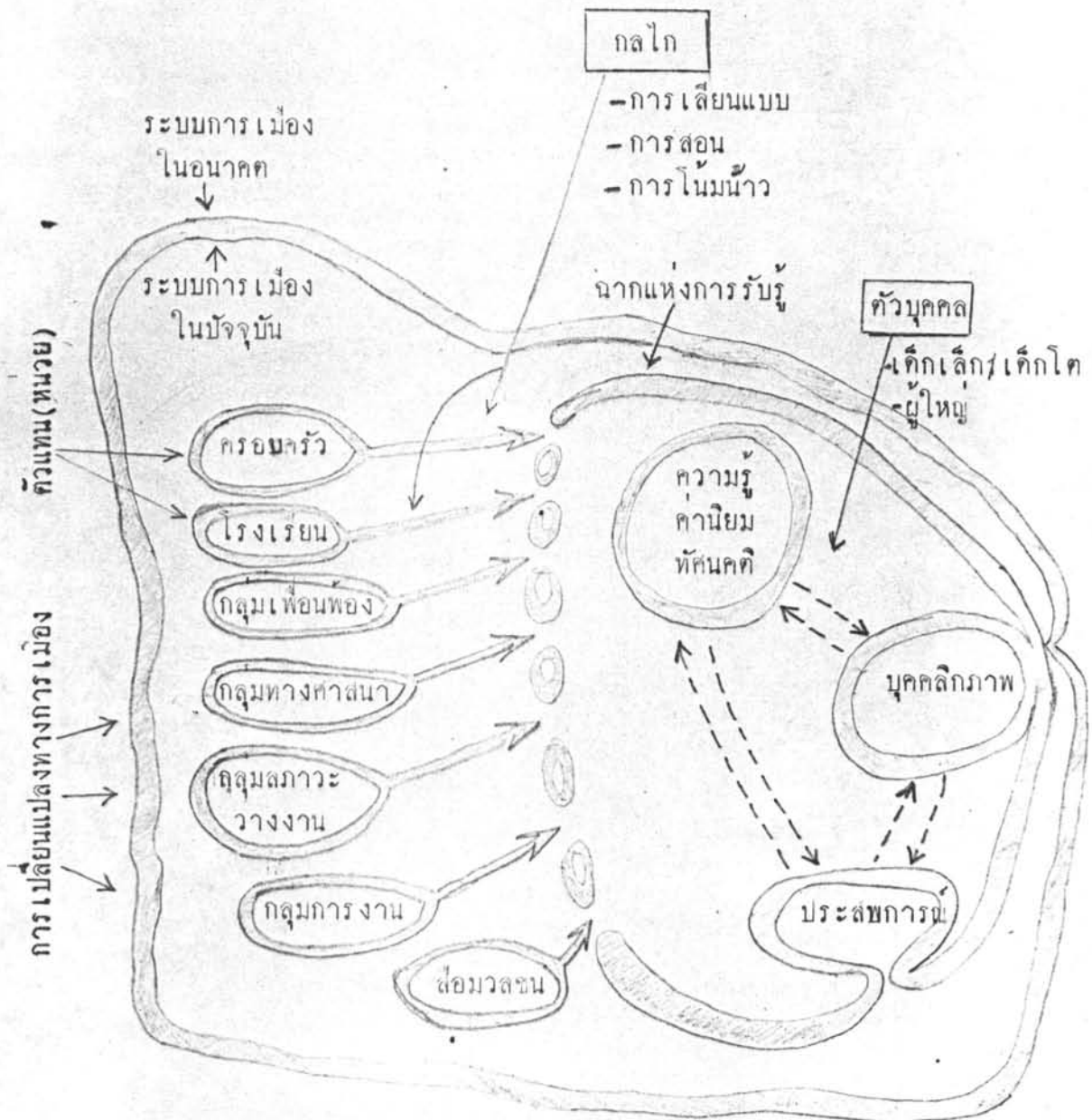
¹ ปริญญา อุกมทรัพย์, "วิเคราะห์บทบาททางการเมืองของทหารในประเทศไทย," หน้า 74.

² สมบัติ วงศ์ศรีรัตน์, "การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองและพื้นฐานบางแง่ของวัฒนธรรมการเมืองไทย," หน้า 287.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 880.

รูปที่ 1

แบบแผนของการเรียนรู้ทางการเมือง
(A MODEL OF POLITICAL SOCIALIZATION)

ที่มา : Michael Rush and Phillip Athoff, Introduction to Political Sociology, p. 22.

แวดลอมควยบรยากาศทางการเมืองของสังคมในลักษณะต่าง ๆ โดยจะผ่านเข้ามาทางฉากแห่งการรับรู้ (perceptual screen) มาเป็นบุคลิกลักษณะ (personality) ของแต่ละคนในสังคม นอกจากนั้น ยังมีหน่วย political socializing agent ซึ่งผ่านเข้ามาทางฉากแห่งการรับรู้ (perceptual screen) ของแต่ละบุคคล เช่นกันซึ่งหน่วย (agents) เหล่านี้ไ้แก่ ครอบครัว การศึกษา กลุ่มเพื่อนพ้อง (peer group) กลุ่มทางศาสนา กลุ่มการทำงานต่าง ๆ กลุ่มสภาวะวางแผนและสื่อมวลชนต่าง ๆ ซึ่งหน่วย (agents) เหล่านี้มีบทบาทมากในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization process) โดยเฉพาะครอบครัวและโรงเรียน มีบทบาทต่อกระบวนการนี้มากในระยะเริ่มต้นชีวิตมนุษย์ในสังคม เพราะกลุ่ม กลุ่มนี้ เป็นหน่วยแรกที่วางรากฐานในเรื่องการเรียนรู้เพื่อเข้าสู่สังคมมนุษย์ และยังเป็นสถาบันสำคัญแรกสุดที่ให้การอบรมในระยะเริ่มแรกเกี่ยวกับการเมืองด้วย¹

เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในประเทศ และกำหนดผลของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ดังนั้นการเรียนรู้ทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมืองในแง่เป็นกระบวนการที่ทำให้คนในประเทศรูเรื่องการเมือง การปกครองของคนในประเทศดีขึ้น และก่อให้เกิดชอบพอ เกลี้ยกลอง หรือหนึ่งเฉยทางการเมืองได้²

¹รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้ คุ้ได้จาก สมบัติ วงศ์ศรีรัตน์, "การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง และพื้นฐานบางแง่ของวัฒนธรรมการเมืองไทย," หน้า 287 - 293.

²เรื่องเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองเพิ่มเติมได้จาก Socialization : Political Socialization," in International Encyclopedia of social Sceince, pp. 551 - 555.

ดังนั้น การที่บุคคลในสังคมจะมีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองในประเทศ
 ของตนมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับการสอนหรือการ เรียนรู้ในอุดมการณ์และวิถีชีวิตทาง
 การเมือง เมื่อมีความเข้าใจในอุดมการณ์และวิถีชีวิตแล้วจะก่อให้เกิดการปกครองในรูปแบบ
 ใด ๆ ตามที่ตนเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น เช่น ถ้าประชาชนในชาติมีวิถีชีวิตทางการเมืองในรูปแบบ
 ที่เป็นประชาธิปไตยแล้ว ก็จะทำให้เกิดการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยได้ง่ายขึ้น
 โดยที่จริงแล้ว มนุษย์เราถูกสอนเรื่องการเมือง การปกครองมาตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะ
 การเรียนรู้ที่ใดเริ่มเกิดขึ้นกับบุคคลตั้งแต่ตนเองเริ่มเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันต่าง ๆ
 เช่น ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มทางสังคม สถาบันศาสนา ฯลฯ ถ้าสถาบันเหล่านี้สอนให้
 บุคคลในสังคมเข้าใจอุดมการณ์และวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย สังคมนั้นก็จะเป็นสังคม
 ประชาธิปไตยได้ง่ายขึ้น ในทำนองเดียวกัน ถ้าสถาบันเหล่านี้มุ่งสอนให้บุคคลในสังคม
 เข้าใจอุดมการณ์และวิถีชีวิตที่ตรงข้ามกับความเป็นประชาธิปไตย การเมืองแบบประชาธิปไตย
 จะเกิดขึ้นในสังคมนั้นยากมาก หรือว่าในเวลาเดียวกันสถาบันต่าง ๆ มีการสอนและการ
 เรียนรู้ที่ขัดกัน เช่นสถาบันหนึ่งสอนให้มีการเรียนรู้วิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย แต่อีกสถาบัน
 หนึ่งกลับมีวิถีชีวิตที่เป็นแบบอำนาจนิยม แบบนี้จะทำให้บุคคลในสังคมเกิดความไขว่เขว
 การเรียนรู้ประชาธิปไตยก็จะเกิดขึ้นได้ยาก เพราะบุคคลนั้นจะเกิดความไขว่เขว เช่น
 บรรยากาศของการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยที่มีความเป็นอิสระเสรี ทั้งทางด้านความคิด
 และการปฏิบัติแต่เมื่อกลับมาถึงบ้านต้องประสบกับบรรยากาศที่เป็นแบบอำนาจนิยมของ
 หัวหน้าครอบครัว ทำให้เกิดความคิดสับสนขึ้นในบุคคลนั้น เกี่ยวกับหลักการและวิธีปฏิบัติ
 ในระบอบประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นสถาบันต่าง ๆ จึงต้องสอนบุคคลไปในแนวทางเดียว
 กัน และจะต้องมีความสัมพันธ์กันในสาระของประชาธิปไตย

กระบวนการเรียนรู้จะเป็นตัวกำหนดวิถีทางแห่งชีวิตในสังคม ถ้าวัฒนธรรม
 ทางการเมืองของสังคมหนึ่ง ๆ เป็นไปในรูปใดแล้ว ก็มักจะกำหนดรูปแบบการเมือง การ
 ปกครองของสังคมนั้น ๆ เป็นเช่นนั้นไปด้วย เช่น ในสังคมที่วัฒนธรรมทางการเมือง สอน
 ให้คนเคยชินกับลัทธิอำนาจนิยม หรือเผด็จการแล้ว การเมืองในสังคมนั้นก็จะ เป็นแบบที่
 มีการสั่งการตามลำดับ ซึ่งผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองจะต้องเชื่อฟังผู้ปกครองอย่างเคร่งครัด และ
 ผู้ปกครองก็คือข้าราชการที่มีอำนาจนั่นเอง

การศึกษากับการเรียนรู้ทางการเมือง

การศึกษามีอิทธิพลอย่างมากต่อโครงสร้างทางการเมืองของแต่ละประเทศ สถาบันการศึกษาจะเป็นแหล่งผลิตผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่างที่เป็นต่อสภาพสังคมของประเทศนั้น ๆ สถาบันการศึกษาจะเป็นแหล่งผลิตบุคคลสำหรับราชการ นักบริหาร นักเทคนิค และผู้ประกอบการอาชีพอื่น ๆ อันจำเป็นต่อการกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย¹ ดังนั้น สถาบันการศึกษา และการศึกษาก็มีส่วนอย่างมากต่อโครงสร้างทางการเมืองของแต่ละประเทศ

นอกจากการศึกษามีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางการเมืองแล้ว การศึกษายังทำให้บุคคลมีความรู้เรื่องการเมือง คิซัน มีความเชื่อมั่นในบทบาททางการเมืองของตน และก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่แตกต่างไปจากบุคคลที่มีการศึกษาคำ นั่นคือ บุคคลที่มีการศึกษาสูงย่อมจะมีความสนใจทางการเมือง และมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่าบุคคลที่มีการศึกษาคำกว่า²

การศึกษาทำให้คนมีความรู้เรื่องการเมือง การศึกษาทำให้คนเกิดความเชื่อมั่นในการเข้าไปมีบทบาทในทางการเมือง สถาบันศึกษามีบทบาทอย่างมากในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพของผู้ที่เข้ารับการศึกษานอกจากนี้ยังทำให้มีวัฒนธรรมทางการเมืองที่แตกต่างไปจากบุคคลที่ไม่ได้เข้ารับการศึกษานอกจากนี้ การศึกษามีอิทธิพลอย่างมากต่อโครงสร้างทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด

วัฒนธรรมทางการเมืองส่วนหนึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงได้เพราะการศึกษา ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ทางการเมือง และการเรียนรู้ทางการเมืองนี้เองที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการศึกษา

¹ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง," หน้า 9.

² Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations (Boston : Little, Brown and Company, 1965), pp. 299 - 306.

ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองมา 40 กว่าปีแล้ว แต่ประชาชนโดยทั่วไปหาได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างแท้จริงไม่ อำนาจในการเมืองตกอยู่กับคนเพียงไม่กี่กลุ่ม ประชาชนโดยทั่วไปกลายเป็นผู้ดู ไม่ใช่ตัวละครบนเวทีการเมือง เป็นผู้อยู่นอกตลอดเวลา ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีทัศนคติที่ฝังหัวในเรื่องทางประเพณีวัฒนธรรม และลักษณะการดำรงชีวิต ปัญหาเรื่องประชาชนไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองนี้ มีหนทางแก้อย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลพอสมควร นั่นคือการศึกษ เพราะการศึกษาทำให้คนมีการเรียนรู้ และเกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมทางการเมืองทำให้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองมากขึ้นได้

การศึกษากับการเมืองมีส่วนสัมพันธ์กันอย่างมาก โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างเช่นประเทศไทย ทั้งนี้ เพราะการศึกษาเป็นปัจจัยเกื้อกูลสำคัญขั้นต้นที่ช่วยให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถและอยากเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง²

การศึกษาเป็นการผลิตคนออกไปรับใช้ระบบการเมือง ไม่ช้าจะเป็นการเมืองระบบใด ประชาธิปไตยหรือคอมมิวนิสต์ ล้วนแล้วแต่ให้การศึกษาคนเพื่อออกมาอยู่ในสังคมนั้นได้อย่างมีความสุข และในเวลาเดียวกันก็สามารถรับใช้ระบบการเมืองนั้น ๆ ควบบรรยากาของการศึกษาและสถาบันศึกษาที่เป็นประชาธิปไตย เช่น การมีเสรีภาพอย่างมากในโรงเรียน ไม่ว่าในด้านการแต่งกาย การแสดงความคิดเห็น มีการเลือกตั้งในโรงเรียน ฯลฯ การศึกษาและสถานศึกษาแบบนี้จะทำให้เด็กมีการเรียนรู้ มีประสบการณ์ และเกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่ส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

การศึกษาเป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่งในกระบวนการอบรมและชักจูงประชาชนให้เข้าไปสู่การเรียนรู้ทางการเมือง³ แต่ความบุคคลจะเรียนรู้ทางการเมือง ได้มากน้อยเพียงใด

¹ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย, ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2512), หน้า 15 - 17.

² บรรณพ พงศ์วาท, "การศึกษากับการเมือง" : 104 - 122.

³ Almond and Verba, The Civic Culture, p. 316.

ขึ้นอยู่กับภูมิหลังทางการศึกษาของบุคคลนั้น ๆ คว้ย เพราะฉะนั้นจึงทำให้คนที่ได้รับการศึกษาสูงและคนที่ไม่ได้รับการศึกษา หรือได้รับการศึกษาน้อยมีทัศนคติในทางการเมืองที่แตกต่างกัน

การศึกษาในโรงเรียนนายเรืออากาศเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นในเรื่องระเบียบวินัยและให้เคารพยำเกรงผู้ที่อาวุโสกว่า เป็นสังคมที่นิยมใช้และยอมรับการใช้อำนาจ เช่น นักเรียนปีที่ 1 จะคงเคารพและเชื่อฟังปีที่ 2 ซึ่งอันนี้จะทำให้นักเรียนนายเรืออากาศมีบุคลิกภาพที่เป็นแบบอำนาจนิยม ลักษณะของการนิยมใช้อำนาจและการยอมรับการใช้นี้ก็กลายเป็นลักษณะส่วนหนึ่งของสังคมไทย การที่นักเรียนนายเรืออากาศชั้นปีที่ 1 ยอมรับการใช้อำนาจของผู้ที่อาวุโสกว่าก็เพราะว่าเขามีลักษณะของการนิยมใช้อำนาจอยู่ในตัวเหมือนกันนั่นคือ เขาจะเชื่อว่า เมื่อใดที่เขาผ่านปีที่ 1 ไปแล้ว เขาก็จะสามารถใช้อำนาจนั้นได้ในทำนองเดียวกันกับที่เขาถูกใช้เมื่อเขาอยู่ปีที่ 1 การอบรมในโรงเรียนนายเรืออากาศ เช่นนี้ก็เป็นการเน้นในสิ่งที่สังคมไทยยอมรับกันอยู่แล้วนั่นเอง

คำพูดที่ว่า "ไม่ถึงที่ขำบางก็แล้วไป" หรือ "วันพระไม่ไค้มีหนเคี้ยว" เป็นลักษณะของการยอมรับสภาพที่เท่าเทียม หรือมากกว่าสภาพที่ตนต้องยอมรับมาก่อน การอบรมในโรงเรียนนายเรืออากาศเช่นนี้ ทำให้นักเรียนที่สำเร็จออกมาแล้ว เป็นผู้ที่ยอมรับอำนาจใค้ได้ง่าย และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมภายนอกไค้ไม่ยากนัก เพราะนักเรียนเหล่านี้ไค้ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ของโรงเรียนอย่างเคร่งครัดอยู่แล้ว

วิธีการศึกษาที่อยู่ในโรงเรียนที่มีการอบรมให้เชื่อในอำนาจ จึงขัดกับหลักของการที่ไค้คนเป็นผู้ที่เคารพในเหตุผล คว้ยเหตุนี้เองจึงมีผลทำให้นักเรียนมีบุคลิกภาพที่เป็นการนิยมในอำนาจ และยอมรับสิ่งที่มีอำนาจสั่งมาใค้ได้ง่าย ๆ

การเรียนรู้ทางการเมืองนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของระบบการศึกษา และตัวบุคคล โดยเฉพาะชนชั้นนำ การที่ผู้ใค้ได้รับการศึกษาก็จะมีบุคลิกภาพและค่านิยมอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับระบบการศึกษาที่มีอยู่ สถาบันการศึกษาชั้นสูงมีส่วนสร้างทัศนคติในทางการเมือง ไค้ทางหนึ่ง

ด้วยเพราะผู้ที่เรียนในระดับมหาวิทยาลัย จะเป็นที่ยอมรับและยกย่องของสังคมว่าเป็น
ชนชั้นปัญญาชนบาง เป็นมันสมองของชาติบ้าง เมื่อมีการยอมรับจากสังคมเช่นนี้ พวก
นักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยจึงไม่ค่อยรู้สึกรังเกียจสังคมและระบบการเมือง ไม่ต้อง
การให้มีการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งถูกกลืนเข้าไปในสภาพที่เป็นอยู่ใ้คงาย¹,

ในประเทศไทยผู้ที่สำเร็จชั้นอุดมศึกษายังมีน้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวน
ประชากรทั้งประเทศ อันนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พวกเขาเหล่านั้นได้รับการยกย่อง
และยอมรับนับถือจากคนในสังคม และผู้สำเร็จชั้นอุดมศึกษาเหล่านี้ เมื่อเข้าไปทำราชการ
คนในสังคมก็ยิ่งยอมรับนับถืออำนาจของข้าราชการมากขึ้นไปอีก เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว
เมื่อใดที่กลุ่มข้าราชการเหล่านี้เข้าไปมีอำนาจในทางการเมือง คนในสังคมก็เลยยอมรับ
การมีอำนาจของเขาเหล่านั้นโดยคุชฎี เพราะฉะนั้นจะเป็นไคว่า การศึกษามีส่วนอย่างมาก
ที่ทำให้คนเกิดการเรียนรู้ในทางการเมือง และเขาไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง ในที่สุด

การพัฒนาการศึกษา บางครั้งก็มิได้มีการพิจารณาในแง่ของการเมืองเท่าใดนัก
การพัฒนาการศึกษาที่ขาดเป้าหมายที่จะพัฒนาการเมืองด้วยนั้น จะเป็นการพัฒนาการศึกษาที่
มุ่งพัฒนาวิชาการให้สูงขึ้นเท่านั้นเอง ซึ่งตัวอย่างเรื่องนี้จะเห็นได้ชัดในสังคมไทย และ
สังคมค่อยพัฒนาอื่น ๆ เมืองไทยเริ่มพัฒนาการศึกษาแบบใหม่มาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งในปัจจุบันความรู้ทางด้านวิชาการของไทยก้าวหน้า
ไปมาก จนเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ เช่น แพทย์ เป็นต้น แต่ความรู้ในทางการเมือง
หาได้มีการพัฒนาการสูงเป็นสัดส่วนตามไปด้วยไม่ ทั้งนี้เพราะเราขาดเป้าหมายที่แน่นอน
ที่จะให้การศึกษาในดานการเมืองแก่ประชาชน อย่างไรก็ตาม ตามคำแถลงนโยบายของ
นายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรีในปัจจุบันได้ระบุว่า "จะปรับปรุงระบบและ
กระบวนการศึกษาทุกระดับทั้งในและนอกระบบโรงเรียน เพื่อให้การศึกษาเป็นเครื่องมือ

¹ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง;" หน้า 26.

สำคัญในการพัฒนาความสามารถ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ค่านิยม และคุณธรรมของบุคคล เพื่อให้เป็นพลเมืองดี มีคุณภาพ และประสิทธิภาพ" และ "จะเร่งรัดเป็นพิเศษให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วราชอาณาจักร ตระหนักและเห็นคุณค่าของระบบประชาธิปไตย ซึ่งมีชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศ"¹ ซึ่งถ้าทำได้จริงตามนี้ ระบบการศึกษาจะมีส่วนอย่างมากที่จะทำให้เกิดการ เรียนรู้ในทางการ เมืองและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการ เมืองให้ไปสู่เป้าหมายที่ต้องการภายในระยะเวลา 12 ปี เมืองไทยก็จะมีการพัฒนาไปสู่ระบอบประชาธิปไตยได้ด้วยการมี 2 สภา คือ วุฒิสภาซึ่งได้รับการแต่งตั้ง กับสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเลือกตั้งมาจากราษฎร โดยให้วุฒิสภามีอำนาจน้อยลงกว่าเดิม มีเฉพาะสิทธิยับยั้งกฎหมายเป็นส่วนใหญ่ ส่วนสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจมากขึ้นเป็นลำดับ ต่อจากนั้น เมื่อประชาธิปไตยเจริญดีถึงขนาดแล้วก็จะมียุ่เหลือเพียงสภาผู้แทนราษฎร เพียงสภาเดียว²

ในอดีต การที่ประชาธิปไตยของไทย มีการเริ่มต้นแล้วหยุด แล้วกลับไปเริ่มต้นใหม่ กลับไปกลับมาอย่างนี้เรื่อย ๆ เป็นเหตุการณ์ทางการเมืองที่ผันผวนไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อเป็นเช่นนี้โอกาสที่ประชาชนจะมีประสบการณ์ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงจึงเกิดขึ้นได้ยาก นอกจากนี้แล้ว ความเป็นประชาธิปไตยย่อมจะเกิดจากการทดลอง

¹คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี ข้อ 10 ซึ่งนายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรีแถลงต่อสภาที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่สภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2519 โปรดดู รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2519 และนโยบายของรัฐบาลชุดนายธานินทร์ กรัยวิเชียร (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2519), หน้า 16 - 17.

²คำปราศรัยของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2519, เสนาสนเทศ 14 (ตุลาคม 2519) : 10.

ปฏิบัติได้จริง ๆ เพื่อจะได้เกิดความเคยชินและชำนาญ ซึ่งต้องใช้เวลามากพอสมควร เพราะการพัฒนาจิตใจ นิสัย ความประพฤติ และทัศนคติ เป็นเรื่องที่ยากยิ่ง เพราะฉะนั้นการผูกขาดการเรียนรู้ทางการเมืองของไทยโดยคนเพียงกลุ่มเดียวจึงเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่

สรุป

จากบทที่ 2 ได้กล่าวถึงที่มาของคำว่า การเรียนรู้ทางการเมือง รวมทั้งความหมายและกระบวนการของการเรียนรู้ทางการเมือง เพื่อที่จะทำให้มีความเข้าใจในเรื่อง การเรียนรู้ทางการเมืองได้ละเอียดยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจึงได้นำเอาแนวความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาเสนอไว้ในบทที่ 2 นี้ และที่สำคัญยิ่งก็คือวัฒนธรรมทางการเมืองจะมีผลเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเรียนรู้ทางการเมือง การเรียนรู้ของบุคคลจะเกิดขึ้นในรูปใดนั้น การศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมากที่สุด เมื่อได้ศึกษาถึงความหมาย ทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการเมืองแล้ว ในบทต่อไปจะได้กล่าวถึงสถาบันต่าง ๆ ในทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายเรืออากาศ รวมไปถึงบทบาทและอุดมการณ์ทางการเมืองของทหารไทย ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบว่านักเรียนมีทัศนคติและการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างไร สถาบันต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของบุคคลแค่ไหน เพียงใด